

Enterprise Risk Management på norsk: Oversettelse og terminologiarbeid i praksis

Kari Øvsthus og Marita Kristiansen

NHH

Abstract

Norges Interne Revisorers Forening (NIRF), a National Institute of the global organisation The Institute of Internal Auditors (IIA Inc.), is a professional organisation in Norway and offers network, information, literature, education, method and techniques within the specialist subjects of internal audit, internal control, risk management and control.

When a new important framework on Enterprise Risk Management was available from The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) in 2005, NIRF decided to have it translated into Norwegian.

Having undertaken the assignment to translate the framework, we will in this paper focus on the translation process from our point of view. The paper discusses the importance of developing specialist terminology in general, and describes the process of finding and developing terminology in Norwegian within the domain in question. Due to its important position within this domain, terminological choices supported by NIRF will tend to gain widespread acceptance.

The role of NIRF in the translation process is described, in addition to how contributions from both the organisation and the translators are necessary to secure a successful result. Finally, the importance of using new technology to support the development and preservation of terminology is emphasised, and a specific project in process at NHH, the Knowledge Bank of Norway (KB-N) is mentioned. It is concluded that the development of specific domains and consequently terminology is an on-going process, and that steps will have to be taken in order to manage changes.

The present translators both work at the Department of Professional and Intercultural Communication (FSK) at the Norwegian School of Economics and Business Administration (NHH). In addition, Øvsthus has a solid experience as an internal auditor whereas Kristiansen is a trained terminologist. They also both hold degrees in business economics. In the translation process the translators have also benefited from contact with domain specialists from other NHH departments.

1. Introduksjon

I 1992 utga Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) rammeverket *Internal control – Integrated Framework*. Formålet var å hjelpe ulike virksomheter å evaluere og forbedre sine systemer for intern kontroll. Siden har rammeverket blitt innarbeidet i retningslinjer og regelverk, og blitt brukt for å oppnå bedre styring og kontroll.

De senere års finansskandaler har understreket behovet for et solid rammeverk for å identifisere, evaluere og håndtere risiko på en effektiv måte. På bakgrunn av dette har COSO samarbeidet med PricewaterhouseCoopers for å utvikle et ledelsesverktøy for å evaluere og forbedre den helhetlige risikostyringen i en virksomhet.

Resultatet av arbeidet ble utarbeidelsen av et nytt rammeverk, som på norsk har fått tittelen *Helhetlig risikostyring – et integrert rammeverk* (2005), som setter et sterkere og mer omfattende fokus på temaet helhetlig risikostyring. Høsten 2005 fikk vi i oppdrag fra Norges Interne Revisorers Forening (NIRF) å oversette hele rammeverket til norsk, og vi vil i denne artikkelen dele noen refleksjoner som vi som oversettere og terminologer har gjort oss i løpet av oversettelsesprosessen.

NIRF er foreningen i Norge innenfor fagområdene intern revisjon, intern kontroll, risikostyring og styring og kontroll. NIRF er et såkalt National Institute av den globale organisasjonen The Institute of Internal Auditors (IIA Inc.). IIA Inc. oppstod i New York i 1941, og har siden vokst til en verdensomspennende organisasjon med mer enn 80.000 medlemmer og er lokalisert i mer enn 120 land.

Gjennom NIRF får foreningens medlemmer og fagmiljøet generelt tilbud om nettverk, informasjon, litteratur, kompetanseutvikling, metoder og verktøy innenfor de nevnte fagområdene. For foreningens interne revisorer gir NIRF tilbud om faglig nettverk, kompetanseutvikling, sertifiseringsordninger, metoder og verktøy som setter den enkelte i stand til å utføre intern revisjon med en kvalitet som gjør profesjonen til en sentral bidragsyter for bedre styring og kontroll av organisasjoner og virksomheter.

Det var en klar oppfatning i NIRF at rammeverket også burde finnes på norsk. Høyt profilerte forretningsskandaler også i Norge og krav om forbedret virksomhetsstyring og risikostyring har forsterket behovet for et rammeverk for helhetlig risikostyring. Dokumentet beskriver nøkkelp prinsipper og -begreper, samt presenterer et felles språk og en klar veiledning.

En kan naturligvis spørre seg om det er nødvendig å oversette en slik tekst til norsk, siden "alle" nå kan engelsk. Høsten 2005 ble det avholdt en konferanse på NHH i samarbeid med Språkrådet og Aksis/Unifob AS med tittelen: *Kan terminologi på norsk bidra til økonomisk lønnsomhet?* På konferansen var både språkmiljøer, næringsliv, utdanningsinstitusjoner og offentlige organer representert (SYNAPS 18/2006)

Et generelt inntrykk var at mange etterlyste norsk terminologi innen sine fagområder, og at man mente at tospråkighet var løsningen på Norges behov for kontakt med omverdenen, snarere enn at andre språk (les: engelsk) skal "blandes inn i" norsk. Et eksempel på en stor og viktig tekst som er besluttet oversatt til norsk, er de nye internasjonale regnskapsstandardene (IFRS) som norske børsnoterte selskaper skal benytte fra og med 2005. Slik sett blir denne teksten en del av norsk regelverk, noe som er et sterkt argument for at den bør finnes på norsk. Innenfor språkpolitikk er det økt fokus på fagspråk ved at Språkrådet planlegger et eget fagråd for fagspråk og terminologi.

2. Samarbeid og kombinasjon av kunnskaper

God kontakt mellom oppdragsgiver og oversetter, og en kombinasjon av språklig kompetanse og kunnskaper innenfor det aktuelle fagområdet, er et godt utgangspunkt og ofte en forutsetning for en vellykket oversettelse. I arbeidet vårt med oversettelsen var det vesentlig å ha erfaring fra internrevisjon og risikostyring, i tillegg til fagspråklig kompetanse.

NIRF viste stor vilje til å legge til rette for en god oversettelsesprosess. Etter at moderorganisasjonen IIA Inc. godkjente at NIRF kunne oversette rammeverket fra engelsk til norsk, etablerte NIRF derfor en kvalitetssikringskomité som skulle være diskusjonspartner for

oss i arbeidet med oversettelsen, samt fungere som en instans som skulle sikre at den norske teksten både var faglig korrekt og at den ble slik som oppdragsgiver ønsket. Denne komiteen, som bestod av fageksperter på internrevisjon fra ulike typer virksomheter i Norge, har nedlagt et betydelig arbeid i form av gjennomlesning, nyttige tilbakemeldinger og deltakelse i diskusjoner. I arbeidets slutfase gikk NIRF til ansettelse av en generalsekretær som fikk anledning til å komme med sine kommentarer før utgivelsen. Dette har også gjort sitt til at rammeverket og tilhørende fagspråk og terminologi har fått en solid forankring i fagmiljøet.

En vesentlig utfordring som måtte diskuteres med komiteen var hvilken oversettelsesstrategi som skulle legges til grunn for oversettelsen. Som diskutert av House (2005)¹ kan en se for seg tre hovedstrategier når en tekst skal oversettes. En kan velge å legge seg så tett opp til kildeteksten som mulig, slik at ikke bare faglig innhold blir gjengitt så tett opptil originalen som mulig, men også kulturelle markører og henvisninger til lokale forhold. Den motsatte ytterlighet vil være å tilpasse teksten helt til forholdene der målspråket brukes, i dette tilfellet Norge. Når det gjelder COSO-rammeverket, ville dette for eksempel innebære at mange av eksemplene måtte skrives om, fordi forholdene som beskrives er hentet fra en annen kultur. Vi ble enige med oppdragsgiver om et tredje alternativ, en gyllen middelvei, som innebærer at noen endringer er gjort for å tilpasse teksten til norske forhold. For eksempel er valuta-betegnelsen USD i mange tilfeller endret til NOK og referanse til baseball er endret til fotball. De originale eksemplene i rammeverket er imidlertid beholdt og oversatt til norsk.

En annen indirekte kulturell markør vil være betegnelser som beskriver virksomheter, selskaper, organisasjoner etc. Sammenligner en for eksempel norske og amerikanske forhold når det gjelder størrelse på foretak, vil en se at det i Norge finnes få virkelig store børsnoterte selskaper, mens de mindre selskapene vil være i flertall og dermed representere den "typiske" norske bedriften. Dette er tilpasset i den norske versjonen av rammeverket slik at valgene ikke nødvendigvis reflekterer en direkte bruk av ekvivalenter. Eksempler her kan være termer slik som 'company', 'enterprise', 'entity' og 'organisation' hvor valg av norske termer ble gjort ut fra et ønske om at flest mulig typer virksomhet skulle kjenne seg igjen i det som er skrevet og mene at teksten har relevans også for dem. Det innebærer blant annet at 'company' har blitt oversatt til 'foretak', selv om 'aksjeselskap' strengt tatt ville være en mer korrekt oversettelse. Antall børsnoterte selskaper er også mye lavere i Norge enn i USA og 'public company' har derfor blitt oversatt med aksjeselskap.

3. Termvalg setter standard

Ved fagoversettelse vil selvsagt det å uttrykke det korrekte fagspråket med tilhørende terminologi være en utfordring. Oversettelsen av rammeverket var i så måte spesielt utfordrende siden den ferdige oversettelsen vil presentere en tilnærmet normert terminologi hvor NIRF har vært normeringsinstans. Viktigheten av et felles begrepsapparat og fagspråk er understreket i selve rammeverket:

En nøkkelmålsetting med dette rammeverket er å forbedre evnen hos ledergrupper i ulike virksomheter til å forholde seg til risiko i forbindelse med virksomhetens måloppnåelse. [...] En viktig målsetting blir da å samle ulike begreper innenfor risikostyring til et rammeverk hvor en felles definisjon blir utarbeidet, komponenter identifisert og nøkkelbegreper beskrevet. [...] Med et grunnlag for felles forståelse vil alle parter kunne snakke samme språk og kommunisere mer effektivt. (*Helhetlig risikostyring – et integrert rammeverk 2005:13, 9*)

---

¹ Juliane House. *Translation Quality Assessment* (Innlegg på stabsseminar ved FSK, NHH, 23.09.05; se også House i dette nummeret).

På grunn av NIRFs autoritet i fagmiljøet og rolle innenfor utdanning kan en forvente at deres termvalg vil være standardsettende. Det har derfor vært viktig at de termer som velges i den norske oversettelsen er uttrykk som fagmiljøet vil akseptere og ta i bruk.

Når en skal oversette en fagspråklig tekst, er det også viktig å ha klart for seg hvem som vil være leser av teksten, siden dette vil ha innvirkning på valg av termer og språket generelt. Det som er spesielt for dette rammeverket er at det er skrevet av fagekspertter, men det skal leses ikke bare av fagekspertter, men også av personer som ikke har lang erfaring innen fagområdet selv, som altså kan vurderes som ikke-ekspertter i denne sammenhengen (Spang-Hanssen 1983). Dersom vi betrakter allmennspråk og fagspråk som to ytterpunkter på en skala, vil noen deler av teksten ligge relativt nært allmennspråket, mens andre deler av teksten vil kunne plasseres i den andre enden av skalaen, som rent fagspråk (Hoffmann 1976; Kalverkämper 1992).

Som diskutert over, har vi i oversettelsen tatt hensyn til for eksempel ulike kulturelle forhold i USA og Norge, og foretatt justeringer som har gjort teksten mer leservennlig for ikke-ekspertene. For å ivareta det til tider relativt avanserte faginnholdet i rammeverket har imidlertid oppdragsgiver ønsket at begreper som beskrives, skal beholde den engelske termen også i den norske versjonen. Det betyr at en i oversettelsen har beholdt termer som for eksempel 'back-testing', 'capital at risk', 'cash flow at risk' og 'value at risk' for å nevne noen, som for ikke-ekspertter ikke nødvendigvis vil gi nok assosiasjoner til at de lett forstår begrepene som diskuteres. Disse begrepene er imidlertid lånt fra andre fagområder, hvor det per i dag ikke eksisterer norske termer. I samråd med NIRF har vi derfor ikke ansett det som naturlig å danne nye norske termer. En fornorsking fra vår side ville kunne virke helt misvisende og føre til at fagekspertene på de aktuelle fagområdene ikke kjenner igjen hvilke begreper som diskuteres.

3.1 Påse eller "påse"?

Andre termer som ble diskutert var for eksempel norsk oversettelse av 'enterprise risk management', 'corporate governance' og 'oversight' (i forbindelse med styrets ansvar).

En vanlig oversettelse for sistnevnte term, 'oversight' vil være 'tilsyn' og 'oppsyn'. I følge NIRF dekker ikke disse to termene det ansvaret et styre har i Norge i og med at en ved bruk av disse vil få assosiasjoner til begreper som vil være for snevre. Forslaget fra NIRF ble derfor 'påse-ansvar', siden termen må reflektere det at et styre har et større ansvar enn bare en mer passiv overvåkingsrolle. I tillegg ble det funnet belegg for at termen til en viss grad allerede er etablert i relevante fagkretser. Som oversettere og terminologer var vi ikke særlig begeistret for termen 'påse-ansvar', ikke minst på grunn av de assosiasjonene den kan gi i enkelte norske dialekter, for eksempel har styremedlemmene rent mel i "påsen", eller skal de kanskje ha både i "påse" og sekk? Termen er heller ikke helt lett å uttale, og strider således imot prinsipper for god termdannelse, som beskrevet i terminologiteorien (f.eks. Roald 1985). Det vil likevel alltid være oppdragsgiver som har det siste ordet når det gjelder termvalg.

Andre termvalg som vi som terminologer gjerne skulle ønske andre løsninger for, var 'benchmark' og 'benchmarking' på norsk, men her var det helt klart at disse termene allerede er godt innført i fagmiljøet og at nye termer ville virke forvirrende, ja kanskje til og med forledende. Dette er et godt eksempel på hvorfor det er så viktig at en har en aktiv språkpolitikk for å imøtekomme engelske låneord med norske avløserord så tidlig som mulig.

Språkrådet har for eksempel flere forslag til avløserord for 'benchmark', slik som 'referansenivå', 'referansenorm', 'styringsmål', og 'referansemåling' og 'styringsnormering' for 'benchmarking'. Slike termforslag har imidlertid dessverre lite for seg dersom de ikke vinner aksept i de fagmiljøene som bruker termene, slik som NIRFs medlemmer.

I andre tilfeller viste oppdragsgiver mer dristighet ved å akseptere termer som 'varmekart' og 'rovprising', som er godt motivert, men kanskje ikke så vanlige i bruk. Selve 'enterprise risk management' fikk norsk språkdrakt med 'helhetlig risikostyring'. Likevel er akronymet ERM flittig brukt i fagmiljøet og synes å være godt etablert. En utfordring for NIRF kan derfor være å finne et godt norsk akronym som kan erstatte det engelskspråklige.

4. Samarbeid med andre fagmiljøer

Det var en fordel for oss å ha tilgang til de ulike fagmiljøene ved NHH under oversettelsen. Det nye rammeverket for helhetlig risikostyring inneholder som tidligere nevnt ikke bare fagspråk innenfor dette fagområdet, men låner også fra fagområdene statistikk, IKT og finans, for å nevne noen. I enkelte tilfeller har vi vært i kontakt med noen av disse fagmiljøene for å undersøke hvilke termer som er i bruk.

Som diskutert over, finnes det en rekke engelskspråklige termer som allerede er etablerte i ulike norske fagmiljø, som blant annet NHH og NIRF, og hvor det ikke vil være hensiktsmessig å oversette termene med mindre det skjer en normering på tvers av fagmiljøene. Dette illustrerer hvordan man kan få et domenetap innenfor et språk, det vil si at fagspråket innenfor et bestemt fagområde forsvinner, eller aldri etableres, fordi utenlandsk terminologi (ofte engelsk) får dominere. Det er ikke noe som tilsier at en ikke kan fastsette norske termer for disse begrepene, men en slik normering krever en felles forståelse og konsensus på tvers av fagmiljøene slik at termene virkelig tas i bruk.

5. Behov for nasjonal kunnskapsbase

Et slikt terminologiarbeid krever videre at det eksisterer et apparat som kan fange opp og imøtekomme et slikt behov. Praktisk terminologiarbeid på økonomisk-administrative og juridiske fagområder har i mange år vært et satsingsfelt på NHH. En rekke fagordbøker har blitt laget av FSKs fagstab på disse områdene. Dette kan sees i sammenheng med undervisningstilbud som gis til bachelor- og masterstudenter ved NHH.

De senere årene har FSK i tillegg utviklet et sterkt fagmiljø innenfor terminologi som teoretisk forskningsfelt. Instituttet har blant annet etablert et større terminologisk forskningsprosjekt der målet er å bygge opp en internettbasert, begrepsorientert kunnskapsbase som skal dekke det faglige ordforrådet innen økonomisk administrative fag. Prosjektet, som har fått tittelen "Kunnskapsbase for norsk økonomisk-administrativt fagdomene" (KB-N), er finansiert av Norges forskningsråd gjennom et eget forskningsprogram for kunnskapsutvikling for norsk språkteknologi (KUNSTI).² KB-N-prosjektet samarbeider også med Aksis/UNIFOB AS, som står for utviklingen av den teknologiske plattformen. En mer detaljert beskrivelse av prosjektet finnes på prosjektets hjemmeside³ (se også Innselset og Brekke 2004).

---

² <http://program.forskningsradet.no/kunsti/no/index.html?3568>

³ <http://www.nhh.no/fsk/sff/kbn/>

Gjennom KB-N-prosjektet ønsker FSK å ta nasjonalt ansvar for innsamling, utvikling og distribusjon av terminologi innen økonomisk-administrative fagområder, som kan gjøres tilgjengelig for eksterne brukere på Internett. NHH har, gjennom undervisning og forskning en unik mulighet til å fange opp nye behov for terminologi på disse fagområdene, og nær tilknytning til sentrale nasjonale bransjeorganisasjoner og myndigheter gjør at en i samarbeid vil ha en god forutsetning til å lykkes. Videre ressurser til drift av kunnskapsbasen vil imidlertid være nødvendig siden KB-N-prosjektet formelt avsluttes ved utgangen av 2006.

6. Konklusjon

Oversettelsen av rammeverket har vært en utfordrende og inspirerende prosess i og med at det ikke bare har handlet om ren fagoversettelse, men også omfattende terminologiarbeid som vil være standardsettende for fagområdet helhetlig risikostyring.

Det har også vært en viktig prosess for de fagområdene som NIRF arbeider innenfor. Mange diskusjoner har funnet sted mellom oss og kvalitetssikringskomiteen, og mange valg har blitt gjort. Diskusjonen kommer garantert til å fortsette i og utenfor fagmiljøet selv om rammeverket nå er publisert. NIRF har en aktiv medlemsmasse og mange vil ha meninger om arbeidet og termvalgene som er gjort. I tillegg vil det være naturlig at ettersom fagområdet utvikler seg, vil det også være behov for ytterligere utvikling av terminologien.

For å kunne ta vare på og nyttiggjøre seg konstruktive tilbakemeldinger som måtte komme, har vi foreslått overfor NIRF at det etableres en rutine for håndtering av innspillene, for eksempel med tanke på senere utgaver av rammeverket. En effektiv kommunikasjonskanal og en arkiveringsfunksjon forankret sentralt i foreningens organisasjon vil kunne ivareta dette. På den måten kan en lettere klare å fange opp den domenedynamikken som eksisterer på fagområdet.

Litteratur

- Helhetlig risikostyring – et integrert rammeverk* (2005) Oslo: Norges interne revisorers forening.
- Hoffmann, L. (1976) *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Berlin: Akademie-Verlag.
- House, J. (2005) "Translation Quality Assessment". Innlegg på stabsseminar ved FSK, NHH, 23. september 2005.
- Innselset, K. & Brekke, M. (2004). KB-N (KunnskapsBank for Norsk økonomisk-administrativ domene): presentasjon av et korpusbasert terminologiprojekt. I Simonnæs, I. (red.) *SYNAPS. Fagspråk, Kommunikasjon, Kulturkunnskap*. 15(2004). Bergen: Institutt for fagspråk og interkulturell kommunikasjon, NHH. 1-20.
- Internal control – Integrated Framework* (1992) Jersey City, N.J.: Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission.
- Kalverkämper, H. (1992) Hierarchisches Vergleichen als Methode in der Fachsprachenforschung. I Baumann, K.-D. /Kalverkämper, H. (eds.): *Kontrastive Fachsprachenforschung*. Tübingen: Narr. 61–77.
- KB-N – prosjektside, URL <http://mora.rente.nhh.no/projects/kbn/> <20.09.2006>
- Norsk i hundre* (2005), Språkrådets forslag til strategi for norsk språk, URL http://www.sprakrad.no/upload/9832/norsk_i_hundre.pdf <20.09.2006>
- På godt norsk – avløysarord*, Språkrådet, URL <http://www.sprakrad.no/> <20.09.2006>
- Roald, J. (1998) Termen – et faglig begreps uttrykkside. I *Nordisk terminologikursus, II*. Skodsborg: [s.n.] 257-279.
- Simonnæs, I. (red.) (2006) *SYNAPS. Fagspråk, Kommunikasjon, Kulturkunnskap*. 18(2006). Bergen: Institutt for fagspråk og interkulturell kommunikasjon, NHH.
- Spang-Hanssen, H. (1983) Kommunikation og fagsprog. *Språk i Norden*. Oslo: Cappelen. 25–37.